

Horhe Luis Borhes

Category: Goşgular, Kitapcy, Türkmen dili, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 25 января, 2025

Horhe Luis Borhes HORHE LUIS BORHES

Horhe Fransisko Isidoro Luis Borges Asewede (ispança: Jorge Francisco Isidoro Luis Borges Acevedo) 1899-nýjy ýylyň 24-nji awgustynda Argentinaň Buenos-Aýres şäherinde doglup, 1986-nýjy ýylyň 14-nji iýunynda Sweýsariýaň Ženewa şäherinde aradan çykan, argentin ýazyjysy, şahyry hem publisistidir.

Kyssa dünýäsinde H.Borhes köplenç düýpli pelsepeleýin meseleler hakdaky pikirleri öz astynda gizleýän we başdangeçirmeler ýa-da derňew häsiýetli wakalyň sypatyna girýän, gysga, dykyz manyly kyssaýý-hyýalbent (prozaik fantaziýalaýyn) eserleri bilen meşhurdyr.

H.Borhes 1920-nji ýyllarda ispandilli latynamerikan şygryýetinde we kyssasynda awangardizm akymyny esaslandyryjylaryň biri hökmünde çykyş edipdir.

H.Borhesiň öz sözüne görä onuň damarlarynda bask, andaluz, iňlis, portugal, normann hem-de ýehudy ganlarynyň garnuwý bar. H.Borhesiň maşgalasynda çagalykdan ispan we iňlis dillerinde gepleşipdirler. H.Borhes gaty kiçi ýaşyndan başlap, şygryýete imrigipdir, dört ýaşynda okamagy-ýazmagy öwrenipdir. 1905-nji ýlda bolsa öý mugallymasý H.Borhese iňlis dilini öwretmäge başlapdyr. Yz ýanyndaky ýylam ýedi ýaşly H.Borhes özünüň "Şumpelek nikap" («La visera fatal») atly ilkinji hekaýasyny ýazypdir.

H.Borhes mekdebe 9 ýaşynda gidip, dessine-de 4-nji synpda okap ugrapdyr. Bu onuň durmuşyndaky ýakymsyz tejribeleriň biri

bolupdyr. Sebäbi synpdaşlary şol wagta çenli mekdebe gatnaman, öýünde okan ejemoglunyň üstünden güler ekenler, mugallymlar bolsa onuň bilim derejesiniň öz deň-duşlarynyňkydan üzük-ýoluk tapawutlanýandygy zerarly, oňa nädip özbaşdak ders berjeklerini bilmändirler.

H.Borhes on ýasynda Oskar Uaýldyň "Bagtly sazada" atly ertekisini terjime edipdir.

H.Borhesiň özi edebiyata gelişini şeýle gürrüň beripdir: "Çagalykda, haçan-da kakam batyl bolanda, biziň maşgalamyzda sesli aýdylmazdan meniň edebiýatda kakama amala aşyrmagá ýagdaýlaryň ýol bermedik zatlaryny amala aşyrmalydygyma ynanylýardy. Bu öz-özünden bolaýmaly zat hasaplanýardy (munuň ýaly ynam adaty aýdylan isleglerden has güýçli bolýar). Meniň ýazyjy bolmagyma garaşylýardy. Men alty ýa-da ýedi ýaşymda yazmaga başladym".

1914-nji ýylда H.Borhesiň maşgalasy Ýewropa dynç almaga gidipdir. Emma Birinji jahan urşunyň tutaşandygy sebäpli, olaryň Argentina dolanmagy soňa goýlup, olar Ženewada ornaşypdyrlar. Şol ýerde H.Borhes we onuň uýasy Nora mekdebe gidipdirler. Ol fransuz dilini öwrenip, Ženewaň kollejine giripdir. Şol ýerde-de fransuz dilinde goşgy yazmaga başlapdyr.

1918-nji ýylда H.Borhes Ispaniýa göçüpdir we şol ýerde şahyrlaryň awangardçylar toparyna goşulypdyr. 1919-nji ýylyň 31-nji dekabrynda H.Borhesiň ilkinji goşgusy "Gresiýa" atly ispan žurnalynda çap edilipdir.

H.Borhes täze latynamerikan edebiýatynyň esaslandyryjylarynyň hem-de nusgawy şahyrlarynyň biri hasaplanýar. Onuň döredijiliği metafiziki (grekçe: meti ta physika – fizikadan (tebigatdan) aňyrdaky närsé) häsiyetli bolup, ol özünde hyýalbentlik we şahyranalyk usullaryny jemleýär.

"Kyssasy – şygyr ýaly, şygry – ylahy ylym deý" diýilmeýämi?!

H.Borhes öz döredijiliginde hakykaty gözlemegi netijesiz diýip hasaplaýar. Onuň esasy yüzlenýän temalary – dünýäň gapmagarşylygy, wagt, ýalňyzlyk, ynsan ykbaly, ölüm.

Onuň çeper diline belent we mähelle medeniýetiniň usullarynyň dürüshe edilip ulanylady, howaýy-metafiziki umumylaşdyrmalaryň, şol döwürdäki argentin medeniýetiniň gündelik hadysalary bilen utgaşdyrylmagy mahsus.

Ol özünüň ilkinji eserlerinden başlap okumışlygy, köp dil bilyänligi bilen saýlanmagyň hötdesinden gelipdir. Onuň

döredijiligine çyn bilen oýlap tapyşyň çäginde söz oýnunu gurnamak, ýok eserlere salgylanmak we olardan jümleleri mysal getirmek, oýlanyp tapylan terjimehallara ýüzlenmek häsiyetlidir.

H.Borhes XX asyryň ýazyjylarynyň içinde Marsel Prust bilen bir hatarda ynsan hakydasynyň meselelerine ýüzlenen ilkinji ýazyjylaryň biridir.

H.Borhes absurd romany, ylmy fantastika ýaly edebiýat žanrlaryna ägirt uly täsir eden ýazyjydyr. Munuň şeýledigi hakda Kurt Wonnegut, Filip Dik, Stanislaw Lem ýaly ýazyjylar aýratyn nygtapdyr.

H.Borhesiň baýraklary:

- 1944 – Argentin ýazyjylarynyň birleşiginiň baş baýragy;
- 1956 – Argentinanyň Edebiýat boýunça döwlet baýragy;
- 1961 – Halkara neşirýat baýragy “Formentor”;
- 1962 – Argentinanyň Milli sungatlar gaznasynyň baýragy;
- 1966 – Milan şäheriniň Madonnina baýragy;
- 1970 – Latyn Amerikasynyň (Braziliýa) Edebiýat, şol ýylда Edebiýat boýunça Nobel baýragyna-da dalaşgär hökmünde hödürülenen;
- 1971 – Iýerusalmış Edebiýat baýragy;
- 1973 – Alfonso Reýesiň baýragy (Meksika);
- 1976 – Edgar Allan Po baýragy;
- 1979 – Serwantes baýragy – ispandilli ýurtlarda edebiýat çygryndaky iň abraýly baýrak;
- 1979 – Bütindünýä fentezi baýragy;
- 1980 – Çino del Duka Halkara edebiýat baýragy;
- 1980 – Balsanyň baýragy – ylymda we medeniýetde ýokary netijeler üçin baýrak;
- 1981 – Italýan respublikasynyň baýragy, “Olýin Ýolisli” (Meksika) baýragy;
- 1981 – Fentezi žanryndaky eserler çygryndaky Balrog baýragy, ýörite baýrak;
- 1985 – Etruriýanyň baýragy;
- 1999 – ABŞ-nyň edebiýat tankytçylarynyň Milli baýragy (iňlisçe: National Book Critics Circle Award).

Ondan başga-da H.Borhes nijeme döwletleriň ordenlerine we

medallaryna mynasyp bolup, ençeme ýokary oku edaralarynyň hem-de ylmy edaralaryň hormatly habarçy-agzaligyna (akademikligine) saýlanandyr.

Ol 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1969-njy ýyllarda Edebiyat boýunça Nobel baýragyna hödürlenendir.

H.Borhesiň köp goşgularyna sazlar ýazylyp, onuň eserleri boýunça 30-dan gowrak çeper film düşürlendir.

H.Borhesiň esasy eserleri:

Fervor de Buenos Aires (1923) / Buenos-Aýresiň howry

Luna de enfrente (1925) / Garşydaky Aý

Inquisiciones (1925) / Derňew

El tamaño de mi esperanza (1926) / Meniň umydyň ölçegleri

El idioma de los argentinos (1928) / Argentinlileriň dili

Cuaderno San Martín (1929) / San-Martin meýdanynyň depderi

Evaristo Carriego (1930) / Evaristo Karrýego

Discusión (1932) / Ara alyp maslahatlaşmak

Historia universal de la infamia (1935) / Namyssyzlygyň ählumumy taryhy

Historia de la eternidad (1936) / Ebediligiň taryhy

La biblioteca de Babel (1941) / Babyl kitaphanası

Ficciones (1944) / Çypdyrmalar

Artificios (1944) / Oýlap tapyşlar

El Aleph (1949) / Alef

Otras inquisiciones (1952) / Täze derňewler

El Hacedor (1960) / Ýasaýyjy

El otro, el mismo (1964) / Özge, şol bir

Para las seis cuerdas (1965) / Alty kiriş üçin

Elogio de la sombra (1969) / Kölegäň öwgüsü

El informe de Brodie (1970) / Broudiniň habary

El oro de los tigres (1972) / Gaplaňlaryň altyny

El libro de arena (1975) / Çägäň kitaby

La rosa profunda (1975) / Pynhan bägül

La moneda de hierro (1976) / Demir teňne

Historia de la noche (1977) / Gijäň taryhy

Siete noches (1980) / Ýedi aşşamlar

La cifra (1981) / Syrlyýazgy
Nueve ensayos dantescos (1982) / Dante hakda dokuz esse
La memoria de Shakespeare (1983) / Şekspiriň hakydası
Atlas (1984) / Atlas
Los conjurados (1985) / Dildüwüşjiler

Çeşmesi: https://ru.wikipedia.org/wiki/Борхес,_Хорхе_Луис.
01.09.2022ý.

Postskrimtum:

H.Borhesiň türkmen topragynda bolup geçen taryhy waka barada “Merwli Hekim, nikaply boýagçy” (El tintorero enmascarado Hákım de Merv) atly, 1934-nji ýylda ýazylan hekaýasy bolsa biziň ildeş okyjylarymyzyň aglabा köpüsine mälimdir. Bu hekaýanyň türkmen dilindäki terjimesi, soňky ýyllarda birnäge gezek biziň ýurdumyzyň neşirlerinde çap edilipdi. Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly